

כשרות ויטמין D³

ויטמין D³ המוסף להרבה מוצרים, כגון: מוצרי חלב / מזון תינוקות ועוד, מיוצר בתעשייה בדרך כלל מחומר בשם: "לנולין". חומר זה מקורו בשומן הנמצא בצמר הכבשים, אשר מופרד ממנו בעת ניקוי הצמר. החומר מזוקק על ידי כימיקלים שונים בתהליכי חימום וסינון, עד שמתקבל החומר "לנולין", אשר לפי טעמו אינו ראוי למאכל אדם, למרות שאיננו מר או חריף, אולם אינו יכול להכנס בהגדרה של "אוכל". מאידך, טעמו אינו פגום, ויתכן אולי להגדירו כ"חומר חסר טעם", בדומה לשעוות דבורים מזוקקת.

והנה זה מספר שנים יצאו עוררים על השימוש בויטמין D³ המופק מלנולין זה, כאשר לאחרונה פורסם מאמר ארוך בקונטרס "זרע יעקב" היוצא לאור בק"ק סקווירא בארה"ב, בו מבואר באריכות מדוע יש לאסור את ה"לנולין" (הועתק בעיקר מקונ' "תוצאות חיים"), ואת הויטמין D³ המופק ממנו. עיקרי הדברים מחמתן נוטה בעל המאמר לאסור הוא מהטעמים דלהלן:

1. השומן מצד עצמו ראוי לאכילה (דבר זה מצויין שם בשם שו"ת ישועת משה ובשם מישוהו מועד הכשרות של ירושלים), ורק תערובת הזיעה והלכלוך, גורמים לכך שבמצבו הטבעי (לפני הניקוי) הוא פסול לאכילה. בנוגע לנידון זה יש לציין כי הניקוי נעשה בחמרים וכימיקלים שונים הפסולים ממאכל אדם.
2. שומן זה (הלנולין), על אף שהוא יוצא מבעל חי טהור, יש לו דין של "יוצא" מאבר מן החי ומבשר מן החי, והוא כיוצא מן הטמא, ואסור מצד הדין של "יוצא מן הטמא, טמא".
3. חומר זה שונה מ"מי-רגלים" של בעלי חיים טהורים, מאחר שהוא נפגם רק מדברים אחרים, אבל בעצמו הוא ראוי לאכילה, ולכן לאחר הפרדת החומר הפגום הוא חוזר ונאסר.
4. האריך לסתור את שיטת הש"ך, המחדש שלאחר שהתורה חידשה דין היתר בחלב, הרי כל היוצא מחי טהור, הרי הוא מותר, והביאו חבל פוסקים החולקים על שיטת הש"ך. חלק מהמפרשים פירשו גם שכוונת הש"ך היתה רק להיתר של מימי חלב, אבל אין כוונתו להתיר את ההפרשות מבהמות וחיות טהורות.
5. מפריך את שיטת ה"פרי תואר" (לבעל ה"אור החיים" הק'), שזיעת בהמה טהורה מותרת, עיי"ש.
6. מה שהחומר נפגם מהכימיקלים השונים, אינו מועיל להתיר, בהיות והוא חוזר לטיבותו. והוכיח מהרבה פוסקים שאם נפגם מדבר אחר, אם

כשרות
בהלכה

כשרות
ויטמין D³

המהדריין

בד"ץ
מחזיקי
הדת

כשרות
בהלכה

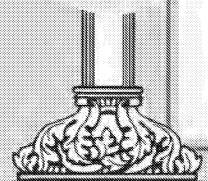
כשרות
ויטמין D3

המהדריין

בד"ץ

מחזיקי
הדת

חזר להיות ראוי למאכל אדם, אסור.

למרות שהנני העני אינני בגדר של "הגיע להוראה" להיות רב ופוסק, אך כתלמיד הדין לפני רבותיו, הנה מקום אתי לחוות את הנראה לעניות דעתי בענין זה.

ובתחלה נבאר את המציאות בענין זה.

(א). ה"לנולין", איננו שומן, אלא הפרשה, שאמנם אף היא בדומה לשומן מכונה "אסטר", כלומר, תרכובת בין חומצה לכוהל, אולם גם החומצות וגם הכוהלים המרכיבים את ה"לנולין", הינם שונים מאשר בשומנים, והוא מהווה הפרשה אשר הגוף חייב להפרישה בדומה לזיעה, ובוה היא שונה מהשומן אשר הוא חלק מרקמות הבעל חי.

(ב). על אף שהבלוטות מהם מופרש ה"לנולין", אינם בלוטות הזיעה, אבל עכ"פ הם מתערבים, ובמצבו הגולמי, ה"לנולין" אינו ראוי לאכילה כמות שהוא לפני הניקוי וההפרדה, וכפי שנראה להלן, גם אם הוא נפגם לאחר שיצא מגוף הבהמה, שייך לומר דין "פירשא בעלמא".

(ג). גם לאחר הניקוי והזיקוק, נראה לענ"ד (לאחר טעימה), כי החומר אינו ראוי להיקרא "מאכל", ונראה יותר במצב של "נפש היפה תאכלנה". עכ"פ ברור שהחומר אינו נחשב לאוכל, והוא מיועד בעיקר למשחות שונות ולמוצרי קוסמטיקה, וכן להפקת ויטמין D³.

אלו הם הנתונים המציאותיים לגבי מוצר זה.

ועתה נבא לבאר מצד הדין מה דינו של ה"לנולין".

הנה מצינו בכמה מקומות בגמרא ובפוסקים את הדין של "פירשא בעלמא היא", ויש לבאר מה שונה דין של "פירשא בעלמא", שההבנה הפשוטה בלשון זה היא כלשון "וזריתי פרש על פניכם", שהכוונה היא לטינופת שאיננה ראויה לאכילה, ומדוע לא נקטו חז"ל את הלשון של "אינו ראוי לאכילה", שזה הכינוי בש"ס לאוכלים שהם פגומים, ולכן אין בהם משום איסור, וכמו שאמרו: "נבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה", ותפסו לשון חדש של "פירשא בעלמא".

ונראה לענ"ד, כי אכן היתר זה איננו רק מפני שהדבר נפסל מאכילה, אלא גם מחמת שהאיסור הוא רק מדין "יוצא", והלשון "פירשא" כולל גם "טינופת" וגם לשון "פירש", כי מצינו שהצד השווה בכל הדברים שיש בהם את ההיתר של "פירשא בעלמא", שמדובר בדברים שאינם מגוף הבעל חי אלא מופרשים מהגוף, כדלקמן:

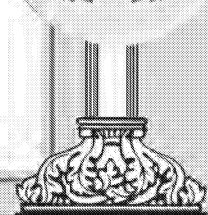
כשרות
בהלכה

כשרות
ויטמין D3

המהדרין

בד"ץ
מחזיקי
הדת

* שליא של חמור סופה לצאת.

* עור הבא כנגד פני החמור, וגם הוא נפרש בלידה כעין שליא.

* מי רגלים.

* יאלי דיחמורתא (עיי"ש בשו"ע למה הכונה).

* חלב הנמצא בקיבה של כשרה שינקה מן הטריפה, גם כן פירש מהב' המה הטריפה.

הצד השווה שבכולן שהם יוצאים מהטמא והם פגומים בטעמים. והנפקא מינה בין יסוד זה להיתר של נפסל מאכילה, כי באופן זה הם מותרים באכילה לכתחלה ואף לערבם בתבשיל, ומסתבר דהוא הדין אף לאחר שהפרידו מהם את הטעם הפגום. מה שאין כן בהיתר של נפסל מאכילה, שאסור לכתחלה לערבו במאכל אחר, וכן אסור לאכלו בעצמו מדין "אחשביה" וכיו"ב, ואם חזר לטיבותו, אסור לרוב הפוסקים לאכלו. וכן אם טעמו ניכר לשבח, או שהוא דבר המעמיד, הרי הוא אסור, וכאן אנו רואים שמותר לכתחלה בכל הנ"ל, שלא כתבו בשום מקום שאם בשלו השליא בתבלין הרבה עד שאפשר לאכלו שהוא אסור. וכן כתבו שקיבת עולה "נפש היפה שורפה חיה", ואין בזה דין "אחשביה" ומותר לכתחלה, ואף שאיננו יודעים את ההסבר לכך, עכ"פ כך כתוב. ואולי אפשר לומר שהיות והאיסור הוא רק מדין "יוצא", לכן הקילו חכמ"ל בכל הגזרות שאסרו בדבר איסור פגום מצד עצמו. עוד צריך לעיין שמא "פירשא בעלמא" היינו אף שאינו פסול ממש, אלא שרוב האנשים אינם אוכלים אותו, וצ"ב עדיין, כי חזינן בקיבה, שנפש היפה שורפה חיה, הרי שיש אנשים שיכולים לאכלה.

האם דין זה הוא רק במצב שהדבר פגום מחמת עצמו?

ואם תמצי לומר, שמא דין זה הוא רק בדבר היוצא מן החי כשהוא פגום, אבל בנידון דידן, ה"לנולין" איננו פגום מעצמו רק מתוספת הזיעה והלכלוך, ואולי הדין שונה באופן זה.

נראה דאף על פי כן יש ל"לנולין" דין "פירשא", דבכשרה שינקה מן הטריפה מצינו שאף שהחלב יוצא מהטריפה הוא ראוי לאכילה ככל חלב טרי, אולם מאחר ובקיבה הוא נפגם, קיבל החלב הקרוש דין של "פירשא בעלמא" ומותר, ואף אם העמידו בו גבינה, בדיעבד הגבינה מותרת, ורק לכתחלה אסור מפני מראית העין (רמ"א).

האם ה"לנולין" ראוי לאכילה לאחר הניקוי?

טעמתי אותו, ויש לו טעם קל של פגימה, אולם אין לו טעם של מאכל כלל ואינו ראוי לאכילה, ונראה בטעמו ובמראיתו כמו שעווה של דבורים לאחר הניקוי, כלומר, חסר טעם של אוכל. והנה לכאורה יש להוכיח משעווה של דבורים, שה"לנולין" מותר, דשעווה הוא בבירור "דבר היוצא מהחי", כי בצוף הפרחים אין שעווה כלל, וייצור השעווה נעשה על ידי בלוטות הנמצאות בתחתית רגלי הדבורים, בצורת לוחיות דקות שקופות, והדבורים מהדקות אותן אחת לשניה וכך נוצרת השעווה. והא ברור מכמה הוכחות ששעווה דבורים מותרת. א', שהדבש כבוש זמן רב בתוך השעווה, ואין אומרים שנאסר מחמת שנכבש בדבר אסור וכבוש כמבושל. ואם תאמר שהוא לפי שבדונג אין כלל טעם ולכן אינו אסור, אמנם בממשו יאסר עכ"פ, ואין לך שום דבש שלא יהיה מעט דונג מעורב בו, היות וקשה מאד להפריד לגמרי את השעווה מן הדבש. ובהכרח שיש לומר מדוע השעווה מותרת מצד שני אופנים. דלפי הדעה בגמרא בבכורות שדבש מותר מפני שהתורה התירתו, בהכרח כלול בהיתר זה גם השעווה, היות וכאמור אי אפשר להפרידם כליל. אבל לדעה השניה שהדבש מותר מפני שהדבורים אינן ממצות אותו מגופן רק אוספות אותו מעל גבי הפרחים, אם כן, מדוע מותרת השעווה. על כן יש לומר שבהיות והדונג הוא רק "יוצא" מהטמא, ואין לו שום טעם עצמי, הגם שאיננו פגום בכל זאת הוא נכלל בגדר של "פירשא בעלמא". ולאור זאת, גם ה"לנולין" שאינו נחשב כמאכל, כי איננו שומן רק סוג של הפרשה אחרת, על כן יש לומר שגם הוא נחשב כ"פירשא", אף אם נאמר שכעת איננו פגום, אך בכל זאת אינו נחשב "מאכל", כי אין לו טעם ואינו עומד לאכילה.

האם חזר לטיבותא אסור ב"פירשא"?

יש לי להביא ראיה שהדבר מותר, דהנה כתב הרמ"א (סי' פא סעיף ו' בהג"ה) דאסור להעמיד גבינות לכתחלה בחלב שנמצא בקיבה מחמת מראית העין, דנראה כאוכלין טריפות, אבל אינו אומר שאסור מחמת שחזר לטיבותו בעירובו עם החלב, שכעת אין מרגישים את טעמו הפגום, והוי כחזור לטיבותו. ועל כן נראה כמו שכתבתי, שדין "פירשא בעלמא" שונה מהדין של "נפסל לאכילה", והוא קל יותר, ומותר להשתמש בזה אף לכתחלה, וגם אם חזר לטיבותו אינו אסור. ובפרט בנידון דידן, כאשר הופכים את ה"לנולין" לויטמין D³, ויטמין זה גם עכשיו הוא פגום בטעמו, וכל מטרת הוספתו היא רק לשם הויטמין שבו לצורך בריאות הגוף, ואין שום כונת טעם בהוספה זו, נראה לענ"ד שאין בזה שום חשש של איסור. גם ריכוז הויטמין במוצר הסופי הוא בכמות אפסית, ועל כן מי שמתיר ויטמין זה גם ל"מהדריין", אינו מן המתמידים.

לגבי כל הדיון המובא שם האם פסקינן הלכתא כהש"ך, או מהי כונת הש"ך, והאם הש"ך מתיר את כל ההפרשות, או שהוא דן רק לגבי מימי חלב, הדברים מסתברים כמו שכתבו. וכן מה שכתבו לגבי השימוש בכימיקלים פוגמים בזמן

כשרות
בהלכה

כשרות
ויטמין D³

המהדריין

בד"ץ
מחזיקי
הדת

הניקוי, הדברים נראים כמו שכתבו, וכן אנו נוהגים בכל חמרי הגלם הפגומים שחזרו לטיבותם, שהננו אוסרים להשתמש בהן. אלא שבנידון דידן, הויטמין D³ פגום גם עתה בזמן השימוש, וכל כונת הוספתו היא רק למטרות בריאות, ואין כלל כונת ביטול לטעם. אשר על כן נראה שאין מניעה לערבו. וכן קבלנו ממעמוד ההוראה הגרי"ש אלישיב שליט"א לגבי מוצר דומה שהדבר מותר, היות ואין בזה כונה של אכילה אלא לצרכי בריאות.

עוד הערה אחת למאמר הנ"ל

יש שטענו להביא הוכחה מזה שהמשנה בשבת דף מז ע"א אוסרת להטמין בשבת בגיזי צמר בין לחים בין יבשים, ובדף נט מפרשת הגמרא אף בלחים מחמת עצמם. והגמרא אומרת כגון ממרטא דביני אטמא, היינו צמר שבין הירכות. ועל זה פירש רש"י: לחין, מחמת הזיעה, ואם כן משמע שרק מחמת איסור הטמנה בשבת אסור, אבל בחול מותר. ולכאורה אין מותר, הלא יש בזה יוצא מאבר מן החי, אלא על כרחין משמע בזה הוכחה לשיטת ה"פרי תואר" שזיעת בהמה מותרת. אמנם הם תירצו כשיטת רבנו חננאל שכתב שגיזי הצמר לחין ממני הרגלים המצויים שם תדיר, ומיירי שכיבסו כבר את הצמר אלא שנשאר לח. אבל לדידי קשיא לי, הרי רש"י כתב בפירוש שהלחות היא מחמת הזיעה, אם כן מיירי שלא כיבסו עדיין את הצמר, ואם כן מדוע בחול מותר, ואין חוששים לטעם האיסור של הזיעה וה"לנולין" שנכנס מבחוץ, כמו בדין טיפת חלב המבואר ביו"ד סי' צב. ובשלמא לדידי, אין כאן שום חשש איסור, דה"לנולין" והזיעה הם פירשא, ופירשא מותר להשתמש אף לכתחלה, וכן אין ל"לנולין" שום טעם שיכול לאסור, אך לשיטת האוסרים, הדבר קשה, אמאי בחול מותר להטמין בגיזי צמר. ואולי כמו שתירצו שם שמותר מצד שאין כונתו לבטל האיסור, אבל זה קצת קשה, כי בדבר שהוא אסור ודאי, נקטינן שאין היתר בזה ש"אין כונתו לבטל".

יבש כעץ לגבי "ויטמין D"

שמעתי מהג"ר מרדכי אייכלר שליט"א היתר נוסף בנידון על פי מה שכתב בספר "שיירי כנסת הגדולה", שזיעת חתול, מותרת מפני שהיא יבשה. ולפי זה, גם ה"ויטמין D" הוא יבש לחלוטין, ועל כן בצירוף כל הטעמים דלעיל, אין כל חשש של שימוש בזה.

וכן הביא הגאון הנ"ל ראייה לשיטת ה"פרי תואר" שזיעת בעל חי מותרת, מהא דפסקו בשו"ע (או"ח סי' תנג ס"ז) שאסור לשים את שקי הקמח למצה על בהמה ללא הפסק כלשהו, מצד חימום הקמח ומצד הזיעה שעלולה להחמיץ את הקמח, ומשמע שבימות השנה בלא חשש חמץ, אין חוששין להזיעה, למרות שהוא "יוצא מן הטמא", ואין חולק על הלכה זו, וזו הוכחה לדעת ה"פרי תואר" שזיעה אינה אוסרת.

כשרות
בהלכה

כשרות
ויטמין D³

המהדרי"ן

בד"ץ
מחזיקי
הדת

לסיכום

השימוש ב"ויטמין D³", מותר לענ"ד מהטעמים דלהלן:

* החומר איננו שומן, כלומר, איננו חלק מגוף הבהמה, אלא הפרשה, ועל כן הוי פירשא בעלמא, שבזמן יציאתו מגוף הבהמה, הוא פגום מעצמו או מחמת הזיעה והלכלוך המעורבים בו. ואף אם נפגם לאחר מכן, הוא מקבל דין "פירשא".

* אין לו שום טעם עצמי, ואיננו בגדר מאכל.

* הויטמין המופק ממנו הוא רעיל ואינו מועיל למאכל כלל. הכמות המוכנסת במאכלים שונים היא מזערית, וגם אינה מיועדת לצורך המאכל, אלא למטרות בריאותיות בלבד, ועל כן אין בזה משום מבטל איסור לכתחלה.

כשרות
בהלכה

כשרות
ויטמין D³

המהדריין

בד"ץ
מחזיקי
הדת